

Iluaniitut

HIVULLIQ UQAUTIGIYAA.....	2
HIVUAGUT ILITTURIPKAITJUTIGIYAA TIPAAKUNUT AMIRINIKKUT MALIRAQMI ...	2
NUNAVUNMI TIPAAKUKKUT ILIHAUTIT MALINGNIKKULLU PINAHUARUTI	3
HIVUMUUNIQ	4
NAUNAITKUTIT	5

HIVULLIQ UQAUTIGIYAA

Talvanga maliganguqtittitaanin 2004mi, Nunavut Kavamatkut pilluarhimavaktuq inungnin inmiknik maliknikkut uuminga *Nunavunmi Tipaakunut Amirinikkut Maligaqmik* (TCA). Taamna Atannilluaq Aanniaqarnaittuliqinirmut Inuuhiriknirmullu uqarhimayuq ihariaginirmik angiyumik tipaakunut maliktipkainikkut pinahuarutimik ilaqaqtumik maliktipkainikkut niuvvaanginnikkut tipaakunik nutaqqanun piliuqnikkullu amigaitqiyayunik higaarviginnaittunik inikhanik. Pinikkut hapkuninga turaangayunik, una Tipaakuturuiqpallianirmut Qanuriliurutikhaq Havaktauyukhanut (TRFA) piliuqtauhimavaktuq aniruaqtipkarhunilu 2011mi, piliurutauyuq higaqtuqangittumik Nunavunmi.

Tatja, higaarniq atauhiyuq pingittaaqtumi pilluarutauyuq aannialaquitit tuquhainnarutilu Nunavunmi. Nalautinniarhimayait Statistics Canada-min naunaiyaqhimait imaatut 62 pusantitut Inuinnait avatquhimayut 12nik ukiulgit higaqpakut upluq tamaat [1]. Inuinnarnut-turaangayut qauyiharniit havaktauyut qangannuaq, kihimi, naunaiqtitaat qulvahitqiyayumik aktillaqaqtumik uukunanga ilitturipkaitjutinin uqaqtauhimayut Statistics Canada-kunnit.

Tipaakunun ipirailairniit ilauyuq angitqiyayuuq aanniaqtailininginnun Nunavunmiut inulrammiinnun, pipkaqtipkainiqlu maliktipkainikkut *Tipaakunut Amirinikkut Maligaqmun* nakuunikkut nutaqtipkainahuarnikkut pitjutiuyuq. Uvani ukiumi, GN-kut angiyunik hivumuuqhimayut pinikkut turaanganirnik naunaiyaqtauhimayut uvani TRFA-mi aullaqtipkarhugillu avatquhimayut 75%-innik huliyauyukhanik uqaqtauhimayut Pitjutikhani. Una unniutjuti tuniyuq naittunik huliyaavaktuni pinahuarutimilu nutqautiniarutikhat ataani TCA-mi uvunga 2014-15 maniliqnikkut ukiumun. Pitquitjutit hivunikhani pinahuarutikkut pivallialiuqnikkut piniarhimanikkullu atuqtipkainirnik ilaliutihimayut.

HIVUAGUT ILITTURIPKAITJUTIT TIPAAKUNUT AMIRINIKKUT MALIGAQMI

GN-kut tautuktipkaqpaktaa havagumanirnia happumminikkut aanniaqtailiniit Nunavunmiut talvani *Nunavut Tipaakunut Amirinikkut Maligaq* angiqtauhimaliqmat May 2004mi. TCA naunaitkutauyuq anginiqaqtumik naunaitkutimik nunami-tamaanni tipaakunut amirinikkut pilluarutaillu ilaqaqtut:

- Aghuurhainikkut hapumminikkullu aannialaqittailitait inuuhiriqninginnlu Nunavunmiut pipkainikkut inungun katimayaqtuqviit havakviillu higaarnaittut; imaalu
- Mikhilaaqtiqnikkut pittaaqirnik tipaakunik, inulrammiinnunluanun, taapkunuuna mikhilaaqtiqnikkut tautuktipkainikkut niuvvaanikkullu tipaakunik.

Ikayurumaplugu TCA, una Tipaakuturuiqpallianirmut Qanuriliurutikhaq Havaktauyukhanut piliuqtauhimavaktuq.

NUNAVUT TIPAAKUNUN ILIHARNIKKUT MALIKTAUYUKHANILU PINAHUARUTI

Maniliqinikkut ukiuq 2014/15 takupkaivaktuq nakuuyunik havaknirnik pipkinikkut tipaakukkut maliktipkainikkut pitjutinik hivuuktirnikmik taimatut havaktikhaqpaknikkut Tipaakunik Aturuipallianikkut Ayuittiaqhimayumik ikayuqtukhaq pivallialiuqnikkut uuminga Nunavut Tipaakunun Iliharnikkut Maliktauyukhanilu Pinahuarutimik (TECP).

Taamna TECP piyuuq naunaittukkut-tunnganiqaqtuq, amigaittunik-pitjutilik pinahuaruti piliuqtauhimayuuq akhuuriami maliktipkainirnik tipaakunik niuvvaayinik ataani TCA-mi.

Ilangit havaktaulluaqtukhauyuni ukunani TECP ilaqaqtut:

- Atuqtipkailirnikkut maliktipkainikkullu maligainnik uumani *Nunavut Tipaakunut Amirinikkut Maligaaq* pitqungitaa niuvvaanirnik tipaakunik ukiuqqukittunun;
- Ilihautinikkut tuninikkullu tipaakunik niuvvaayit ikayurutikhanik aturutikhaniklu maliriamikni pitquyauhimayait TCA-mi;
- Atuqtipkainikkut hivumuuyuummirniqaqtumik maliktipkainikkut pitjutimik mighaagut malingitpat TCA-mik; imaalu
- Ilihaqtitlugut inuit ihuinaarniqaqtuq tuniyaamik tipaakunik taapkununga ukiuliknun ataani 19nik.

Ilaupluni TECP-mi pinahuarutimi pivallialiuqnirmi, amigaittut tipkaakukkut maliktipkainikkut miitiqatigiikniit pivaktut ilaqaqtullu avatquhimayunik 300nik ilitturipkarhainikkut uqaqatigiiknirnik GN havaktiinni, tipaakukkut niuvvaayini, Health Canada Tipaakkut Maliktipkainikkut Ayuittiarhimayunik, inirniqhat, angayuqqaat, inulrammiit tigummitjutiaqtullu ahinin atanniqtuiniqarnirnin. Uqaqatigiikniit nunallaanilu miitiqtipkainiit pivaktuuq Iqalungni, Iqaluktuuttiami, Kangiqliniqmi Arvianilu. Qanurittut miitiqniinnin hapkuninnga ilaqaqtut:

- Ihariaginiq havakluni angiyumik tamainni tuharutipkaitjutini akhuurhainirnik naunaiyaqnikkut “ihuinaarutiuyuuq niuvvaayami tuniyaamiluunniit tipaakunik ukiuqqukittunun”;
- Ihariaginiq pivallialiuqnikkut ayuirharnikkut pitjutikhanik ukununga tipaakukkut niuvvaayinun;
- Ihariaginiq tuninikkut naunaitkutikhanik ukununga higaarnainnikkut inighanun;
- Ihariaginiq naunaiyaqlugit Avatikkut Aanniaqtailinikkut Havaktiit (EHO) pivigiyauttiarlutik maliktipkainikkut pitquitjutinik ataani TCA-mi; imaalu
- Ihariaginiq pitquinikkut atuqtipkainikkut aulayunik hivumuuyuummirniqaqtumik maliktipkainikkut hulitjutinik ikayurutikhat tipaakunik niuvvaayit piyaanginnik malingnikkut ataani TCA-mi.

Hapkuat miitigatiigiikniit ikayuqpaktut ilitturipkainikkut piliuqnikkut nunami-tamaat Nunavut Tipaakunun Niuvvaayinun Havagutikhanik uuminngalu Nunavut Tipaakunun Maligaghat Havagutikhallu Makpiraamik. Tipaakunun Niuvvaayinun Havagutikhat piliuqtauhimayuq ikayuriami niuvvaayinik piliuriamikni havaktinun ayuirharnirnik niuvvaavikmilu maligaghanik mighaagut niuvvaanikkut tautuktipkainikkullu tipaakunik. Tipaakunun Maligaghat Havagutikhallu Makpiraaq ikayuqtait pinahuarutimi havaktiit naunaittunik havagutunik, havaktakhanik hivunikhanilu qanuqtut Inungnun Aanniaqtailinikkut Havakvik (ilauyullu Aanniaqtailinikkut Inungnunlu Aanniaqtailiniq) havaktipkaqtiliqtakhait kitut pitquitjutit naunaiyaqhimayut iluani TCA-mi.

HIVUMUUNIQ

Taimaatut, nakuuyumik inirutaa tapakunun amirinikkut maligat pitjutitqaqtut nakuuyunik inungni ilihainirnun ukunanilu hivumuuyuummirniqaqtumik maliktipkainikkut pitquhimayainni ataani TCA-mi. Pinikkut takunnaqtunik nakuuyumik inirutinik ukunani Nunavutip tipaakunun maliktipkaitjutainni havagutainni tautuknaniqarnaiqtut niuvvaayit maligutainni ukunanilu angikliyuummiqtuni nunallaani qauyihimanirni umani TCA-mi. Maliklugut GN-kut havagumayainni pipkainikkut maliknikkut TCA-mi, hapkuat huliyauyukhat havaktauniaqtut tikittukhami maniliqinikkut ukiumi:

- a) Tipaakunik niuvvaayit pilihaarnikkut qauyiharniit illitturipkaitjutiillu ukunani hivuagut tatjalu Nunavunmi tipaakukkut maliktipkainirnik huliniit katitiqtauniaqtut uvani Naunauyarningani Tipaakuturuipallianirmut Qanuriliurutikhaq Havaktauyukhanunmi;
- b) Nunavunmi-tamaat ayuirhaniit ukununga EHO-nun havaktauniaqtun ilauluni Tipaakut Maliktipkainikkut Ayuittiarhimayuq tahamaniilluni;
- c) Aminirnikkut pitjuti havagutillu piliuqtauniaqtuq ikayurutikhyaa EHO-nun havagutimikni tipaakukkut niuvvaayit, ikayuriamilu hivunikhani naunaiyarningani pinahuarutimi;
- d) Maligutikhat kiunikkut piliqtunun ayurnavyaktunun iliuraqtauniaqtuq uvunga TECP-mun pipkainikkut aajikkiikniqaqtunik maliktipkainikkut havagutinik tamaani Nunavunmi; imaalu
- e) Piqarniaqtuq angiyunik pitquinikkut pivallialiuqnikkut nakuuyunik havaqatigiigutikhanik tipkaakkukkut niuvvaayini talvuuna havaqatigiittiarnikkut aulahimmaaqkuniku uqaqatigiiknirnik.

Naunaitkutit amigaittunin atanniqtuiviqarnirnin ikayuuqtaa maliktipkainiq tipaakuni amirinikkut maligami pitjutiupluni pimmarigharnikkut tipaakunik niuvvaayini maliktipkainirnik mikhilaarutikkullu inulrammiit pittaarningit tipaakunun. Taavungaraaluk, una ikayuqniaqtuq mikhilaarnikkut aannirutinik tipaakunik atuqnirnin. Nutqaqtipkailirniarnahuarniit ilautihimayut nunallaamin ilaunirnik, niuvvaayini iliharnirnik hakugiktuniklu maliktipkainiit tautungnarniqaqtut nakuutqiyat mikhilaaqtirnikkut ihuinaaqtumik niuvvaanikkut ukiuqqukittunun talvanga niuvvaayini ilihaqtipkainikkut avallittumik [2]. GN-kut havaqatihimmaarniaqtait tipaakunun niuvvaayit ilihaqtipkarlugit pitquijutainnik ataani TCA-mi. Taimaalu, tamaita tuhaqtipkaitjutit atuqtauniaqtut inunung iliharutikhainnun nutqaqtinnikkut niuvvaanirnik tipaakunik inulrammiinnun. Nakuunik inirutikhat pittaauqtuq ukunuuna aajikkiikniqaqtuni aulahimmaaqkunilu ikayurutini ukununga naunaitkutikkut-tunnganiqaqtunik tipaakunun amirinikkut pinahuarutinun. Una ikayuqniaqtuq taapkuat tipaakumin-pitjutitqaqtut aanniarutinik tuquhainnaruyautjutillu Nunavutiup qaangiqhimalirniaqtaa hivunigharingillugulu.

NAUNAITKUTIT

1. Nunaqaqqaahimalirinikkut Ukiuqtaqtulirinikkulu Kanada (Aboriginal Affairs and Northern Development Canada). Inuinnarni Aanniarnikkut Qauyiharniq Ukiuqtaqtumi Halumailruni Pinahuarutimi (2014). Naunaitkutaa Qauyiharniup B. Higaarnikkut makpiraangani 6.
2. Feighery E, Altman DG, Shaffer G (1991). Hulaqutait atauttimungarnikkut iliharnirnik maliktipkainirniklu mikhilaarumanikkut tipaakunik niuvvaanikkut ukiuqkittunun. Qauyiharniq hitamani tununngani California-mi nunallaani. Makpiraangani ukunani, (Journal of the American Medical Association) 266(22):3168-3171.